

Németh István Péter

A Kedves közelléte

Villányi László: *Ámulat*

*...Kával kezdődik és essel végződik,
régies, irodalmi kifejezés, bájos, könnyed,
finom, próbálnak ott körülírni, kit én naponta átölelhetek.*

Villányi László fiatalkori verseiben mindig ott csattogtak a sínek, döngtek a talpfák a vonatok alatt. Komor képzeteket társítottak bennem, a kamasz olvasóban. Nem csupán a tragikus sorsokat idézte ez a versbe komponált dodekafon zene, vagy tán egészen a szárszói vasútállomást és környékét is megjelenítő vasláрма, de azt a kilátástalanságot, otthontalanságot, a meg nem érkezés fájdalmas rossz kedvét is sugalmazta, amely egy országos hangulatjelentés tárgya is lehetett volna akár. A régi vonatozások emléke Villányi László legújabb verseskönyvében egy egészen más fénytörésben jelenik meg. Az elhunyt költő barátira – Deák Lászlóra – is úgy emlékszik vissza Villányi, mint akihez a „nyolcvanas években gyakorta vonatozott” (44. p.)

A hajdani közös csavargások emléke Villányi *Ámulat* című, új verseskönyvében azért követelte a helyét, mert a költőnek és a Kedvesének Deák az első közös halottja. Ha a szerelmes könyvet (a Himfy-féle *Boldog szerelem* XXI. századi megfelelőjét) tekintem, témája folytán is kiemelkedik átlaglíránkból. Ugyan ki ír már hitvesi lírából egész kötetnyit? Amelynek szordínós-szép hangja József Attila *Óda*-béli *Mellékdalának* szépségét juttatja eszünkbe lapról lapra. Azokban a strófákban fuvolaszó préselődik a vonatkerekek kattogásából, amelyek a kedves után viszik a költőt. S a szépség itt nem holmi esztétikai kategória már. Mivel a szépen élhető élet lehetősége áll a versíró és versolvasó előtt. Németh László óta a magyar irodalomban senki nem adta ilyen hőfokon s ilyen költői színvonalon a szép együtt-létezésre való igényét, amellyel érvényét veszítik eleve az ilyen és hasonló XX. századi divatszavak: elidegenedés, kettős magány, értékvesztés, elgépiesedés, céltévesztés. Németh László fejezte ezt úgy ki, hogy a legtartalmasabb létállapot az egymás életének csöndes és boldog helyeslése. Nem az úgynevezett sorskérdéseket megfogalmazó írások, hanem a Németh László-i alkat érzékenysége felől érkezhetünk meg tán rövid úton Villányi László költői mikrokozmoszába. A maguk köré pókként azonnal otthont szövő múzsák világába. Igaz, ez a féle üdvtan semmivel sem kevésbé jelentéktelenebb a közéleti sorskérdésnél. Csak remélni tudja az ember azt, hogy miképpen a XIX. században a magyar ifjak a kétköte-

tes *Himfy-szerelmeiből* tanultak udvarolni Pest-Buda korzóitól a balatonfüredi sétányig, úgy Villányi László *Ámulat* című kötete is megsejteti a maiakkal, hogy érdek- és élvezethajszoló korunkban olyan örök-modern eszmények is léteznek, amelyekért elégséges önmagunkhoz elutazni. Az olvasónak az az érzése támad, mintha a férfi és a nő dualista örök harcát is csupán az izmusok találták ki volna. A látszólag és első hallásra legelképzelhetlenebb helyzetekben is minden hamis idill nélkül ott van a boldogság realitása. Még egy fránya futballmérkőzés együtt-nézése során is:

*Álmaimban se képzeltem volna, hogy olyan nő leszel életemben,
akivel élvezettel nézzük a focimeccseket. Aki minden
magyarázat nélkül felismeri a játék lényegét, magától
értetődően szúrja ki a sorsdöntő gólok szerzőit, s idővel
a leseket is bemondja. Két meccs között rájövök, úgy létezőnk
egymás mellett, mint két előretolt ék, pontosan tudva,
mikor fut üresbe, milyen ütemben passzol a másik,
s már a felugrás pillanatában egyértelmű, hova fejei a labdát.
ha egyikünk netán hibázik, vigasztaló szót és simogatást kap,
azért az összes történés közül leginkább a gólörömré vágyunk.*

Mondanám, több ez a vers, és kevesebb is mint irodalom. De nem találom, hogy mitől volna kevesebb? Az életet írja le, a valót-igazat. S poétikai szempontból bizony eszköztelenül. A képekből sem lesz nagy panorámás vízió. Ellenkezőleg. A személyes szférába tekinthetünk bele, a költő lakóterébe, ahol – mint a modern lakások szinte mindegyikében – a szobában televízió is található. A meccsközvetítés szinte költőietlen téma. A mérkőzést otthon néző férfi képe trivialitás. Ami szokatlanabb már – ebbéli tevékenységében vele tart felesége is. Viccekben jelenik meg a női nem és a lesszabály (nem) ismerete együttesen. S íme, egy új felvétel Ádámról és Éváról (a későbbi Phylemon és Baucisról), akik labdarúgó-mérkőzést drukkolnak végig. Szólhat-e róluk s erről egyáltalán költemény? Igen, s nem akár-milyen.

Az évszázados udvarló sémák szerint a szerző az asszony dicséretébe fog. Ezúttal nem keblének, nem haja vagy szeme színének laudációjába kezd, hanem „ámul” azon a tudáson, amit a férfias sport szabályairól, titkairól nő létére tud a kedves.

S még tovább mehet a költő. Az egymáshoz tartozás fokát is a futball világából merített hasonlattal világítja meg az olvasó számára. Míg el nem jut a sportbéli és az egzisztenciális lényegig: az örömig.

Ahogy a szerelemben is minden csak utalás az egymásnak adható örömré, úgy a sportpályákon is minden találkozon (nem írok most szántsándékkal ütköze-

tet) minden szép mozdulat és megoldás csak a gól felől értelmezhető. A gólöröm majdnem olyan eksztatikus pillanat játékosnak és nézőnek egyaránt, mint a szerelmi beteljesülés. (Igen, amiért még sárga lappal is sújtja a magából és a mezéből kivetkőző labdarúgót a játékvezető :-)

A vers (s maga a kötet) a létezés gazdagságának is apoteózisa. Kosztolányi Dezső vette számba, élte át még egyszer a szeptember ezer csodáját kései szerelme mellett. Csak hogy az a leltár szinte egy részeg, szédült állapot megörökítése volt. Az ámulattól szinte az égig ért, ahogy írta. Villányi László pedig mintha Czigány György ars poeticájához, a szeretet józanságához állna közelebb ebben a boldogság-inventáriumában. Kosztolányinak akkor szép volt a csúnya is. Villányi László kötetében – anélkül, hogy egy pillanatra is elfelejtkezne a létezés végességének tudatáról – a szerelem erejétől lesz romolhatatlanná a szépség. (Goethe is ezt vallotta.) Mintha arra tanítana Villányi új kötete, hogy minden széttörött Egész, minden részekben lobbanó láng újra éppé formálódhat ott, ahol két ember, az emberpár valóban találkozik.

A költeményben még számos profán vagy akár szakrális elem föllelhető, ám egybefonódásukat aligha tudnánk szétszálazni. Akkor éppen a fölfejtetetlent kellene megbolygatnunk, amelynek neve egy régies kifejezés: úgy hívják, hogy Eszmény.

(Orpheusz Kiadó, Budapest, 2011)

Csűrös Miklós

Egy értelmiségi válaszai a „mamutbirodalmak” korában

Suhai Pál: Bábeli adományok

Érett költő, tankönyvíró tanár, szakképzett filológus és kritikus. Egyetemi tanulmányait a budapesti bölcsészkaron végezte a hatvanas évek második felében. Versközleményei abban a szöveggörnyezetben jelentek meg, amelyet Utassy József és Petri György nevével jelezhetünk. Akkortájt több nemzedéknyi ambíciózus tehetség jelentkezett egyszerre, folyóiratokban, antológiákban. Suhai nem érezte olyan sürgősnek, mint a többiek, hogy mindjárt az élre kerüljön. Hosszú távra rendezkedett be, türelmesen gyarapította tudását. Egyik fölfedezője Vészi Endre volt, nem választott titánkodó mestereket. Irodalomtörténeti aprómunkában mélyedt el, művelt és igényes, de nem feltétlenül a humán kultúrában csillogó nemzedékeket nevelt föl. Nem zárkózott el a nyilvánosságtól, de nem is erőltette. Nyugdíjas éveiben előbb érett és meggyőző költői teljesítményével, majd higgadt, eredeti tanulmányokkal bizonyította a maratoni stratégia sikerét.

Ezúttal a legutóbb említett műfajáról beszélünk. Definiálni nehéz lenne a műfajt, a kötet alcíme is három szóból áll: Levelek, esszék, kritikák. A levélműfaj egyik magyar klasszikusára, Mikes Kelemenre emlékezik a ciklusokat megelőző első írás (keltezése 8. April, 2007.) Az Édes Néném megszólítást olyan kritikusi ars poetica követi, amely egyben e műfaj és betöltendő funkciója hazai panorámáját is komor színekkel festi le. Egyedül az értéket (minőséget, tehetséget, tisztességes munkát) ismeri el a műbíráló alapjául, és visszautasítja a médiumok, a politika, a csoportérdekek önérvényesítő szövetkezéseit. A kritika – régi toposz – működjék a jó ízlést védelmező kertészként. „A diverzió nagy érték, virágozzék is száz virág, de a gyom ne.”

Vitakészség és tolerancia találkozik ebben az elvi álláspontban. A látszólagos ellentét dialektikus szintézisben oldódik föl. Nemegyszer fordul elő a kötetben egymás közelében Johann Georg Hamann, Martin Buber és Emmanul Lévinas neve. Mindhárman olyan antropológiai és ismeretelméleti koncepciót hirdetnek, hogy a legáltalánosabb fogalmaink sem létezhetnek „konszenzus nélkül”, a befelé fordulásnak nincs esélye a dialógus, a párbeszéd, a „személyiségközi kommunikáció” ellenében. Ez a sarkalatos pontja Suhai gondolkodás- és beszédmódjának, hiszen a levél fogalmilag, meghatározásszerűen tartalmazza az interperszonalitás tényállását és követelményét. Hamann (Kant idősebb kortársa) nevéhez főződik

egyébként a kötet címét sugalló metafora és elmélet is. Szerinte a „bábeli zűrzavar” sokkal inkább volt adománya Istennek, mint büntetése. A különböző nyelvek a valóság megközelítésének különféle módozatai: kivált aktuálisnak tartja ezt a megközelítést Suhai ma, „a globális terjeszkedés és szabványosítás (s a 'kis' nyelvek veszélyeztetettségének) a korában”. A nyelvfilozófiai kérdés mögött tehát a nemzetek és az emberiség sorsára kiható etikai és politikai döntések és alternatívák fedezhetők föl.

Költőként Suhai alkalomadtán őszintén megnyilatkozik késleltetett pályája személyes és kollektív hátteréről (például Győri Lászlónak címzett leveleiben), de még tanulságosabbak azok az észrevételei, amelyekben poétikai alapelveket érint. „Felfogásom szerint (...) kollektív identitások is léteznek”, és sajnálattal konstatálja, hogy „ez mai irodalmi életünk neuralgikus pontja”. Gyakran és találóan idéz. A hivatkozások és aforizmák sokasága nem filosz tetszelgést jelez, hanem a folyamatos viták gyökeréhez való visszanyúlás törekvését. Szent Tamás, Hegel, Goethe és Rudolf Steiner véleményének összehasonlítása után lesz meggyőző egyéni állásfoglalássá (választássá) az olyan ősi-új esztétikai alapelv elismerése, hogy „A művészetben az ideális alak éppen a természeti. Benne a természeti nyer ideális alakot.”

A pedagógus tapasztalata és a művész érzékenysége egyesül abban az empátiás gesztusban, ahogy fiatalabb – gyakran vidéken élő – barátaihoz fordul. Juhász Gyula példája „a kisszerű környezetben élő vidéki életek tanácsalanságára” emlékezteti, de pártolja a periférián tett szívós erőfeszítéseket, mert azt az elvet vallja, hogy legyen mindenki számára hely a nap alatt, „aki (így vagy úgy) képes volt magát megnevezni”, „kellő indokoltsággal”. A bensőséges kisvilág képviselője és ábrázolója jobban érdekli, mint a támogatott szakmai profizmus.

A korábban sorolt alcímek közül hiányzik a hozzászólás, az anketokon való részvétel. Ez is a kapcsolatteremtés válfaja, általános emberi érdeklődést és érdekeltséget föltételez. Az individualításban elmélyedő kutakodásnál előbbre helyezi a sokakat foglalkoztató alapkérdések megválaszolását. Hagyja-e el a lélek a testet? – kérdezi például a Liget 2007-ben. Karakterisztikus válaszában Suhai a samanizmus példájára hivatkozik, „a lélek szellembirodalomba vezető” útjának gyakorlatias hasznát firtatja. Merész, de folyamatában követhető okfejtéssel jut el ahhoz a konzekvenciához, hogy „A művészi felidőzés a fikció birodalmába való átlépés ellenére is őrzi a mágiának a lényegi valóság megismerésében játszott eredeti szerepét.” Megint az újragondolás intenzitása és polemikus hevülete alapozza meg az eszmefuttatás hatását.

Nem célravezető témájuk szerint címkézni írásait. Számára az irodalom vagy a vallásbölcselet épp úgy közügy, mint a cigánykérdés vagy a középfokú oktatás. A „romák helyzetét” nagy történeti és gazdasági távlatba helyezi, Polányi Kár-

oly elméletére hivatkozik. Polányi szerint a 19. századi nagy átalakulás abban áll, hogy a közösségi szokásrendszerek, a kultúra megóvása helyett s vele szemben a piaci viszonyokra jellemző szerződési szabadság elve diadalmaskodott. Ez a szerkezetváltás szétzilálta a cigányság közösségi életmódját és kulturális hagyományait, mert nem tudott megfelelni az új követelményeknek. A magvasan kivonatolt szakirodalom ismertetése után Suhai világosan megfogalmazza javaslatát az illetékes politikusoknak. Kirekesztés helyett teremtsenek munkahelyet a szülők, iskolákat a gyerekek számára. Mai problémáink olyan beleérző tudatosítása ez, amely – utópista látszata ellenére – konkrét, gyakorlati megoldást sugalmaz.

Gyakorlatból táplálkozó elméletre épül pedagógiai koncepciója is. Hogyan és mit kell tanítani – ez bizony megkerülhetetlen kérdés nemcsak a hivatásos tanár, hanem minden felelősen gondolkodó felnőtt számára is. „Individualitást, de másfélét!” – válaszolja Suhai egy polemikus cikke címében. Olyan emberképet vizionál és népszerűsít, amelyben „Az én nyelvi horizontján nem a Semmi vagy Valami áll, hanem a Másik.” A tudnivaló „Nem abszolút, nem parttalan és nem üres. Van tartalma, van magja, sajátos irányultsága és mondanivalója. Az irodalomban is.” A tanítandó szellemi értékek kérdéséhez közvetlenebbül szól hozzá zenei példát idézve, a kodályi örökség kapcsán: „Manapság (ahogy hallom) énektanárok azzal dicsekednek, hogy ők a népdal és a komolyzene mellett (vagy helyett?), olyan zenével foglalkoznak, amely (úgymond) közel áll a gyerekekhez. Vagyis slágerekkel, diszkózenével. Ez utóbbiakkal könnyebb ’népszerűsítésre’ szert tenniük. (...) A mediális és globális világ által teremtett új helyzetben, amelyben nagy nyomások vannak minden dolog ’elrelativizálására’, mennyiben folytatható a kodályi örökség?” Suhai észjárása szerint nem lehet kérdés, hogy az egyetemes és nemzeti értékekkel akkor is foglalkozni kell az iskolában, ha a reálokztatás céljaira látszólag nem ’hasznosak’.

Irodalomtörténeti eszmefuttatásai első pillantásra alkalmiak és ötletszerűek, de közös bennük, hogy a feledés árnyékába került, nem eléggé méltatott életművekről szólnak. „Újrafelfedezi” Tompa Mihályt, Asbóth Jánost, sőt Mikszáth Kálmánt. Ne feledkezzünk meg a múlt értékeiről, kezdjünk valamit elődeink korszerű hagyatékával. Asbóthnak például a művelődés- és iskolapolitikai eszméit eleveníti föl: az iskolának nem részleteket, hanem „gondolkodásmódot, életszemléletet, logikai és egyéb képességeket” kell tanítania. Rezignációjában is osztozik: „Talán csak annyiban lettünk okosabbak, amennyivel kiábrándultabbak.” – Mikszáth prózájának aprólékosan beavatott szakértője (több kötetet sajtó alá rendezett a Kritikai kiadásban). Praznovszky Mihálynak küldött leveleiben olyan kevéssé ismert részletkérdések kerülnek szóba, mint Mikszáth versei és verses betétjei, szlovák nyelvtudása, viszonya a „tót” folklórhoz. Megszívlelendő, amit Mikszáth megközelítéséről és az életmű népszerűsítéséről gondol: „nemcsak szereted őt, de bízol

is benne. (...) mennyire fontos a közvetítésben a bizalom, az irodalom erejébe vetett hit. Az, hogy tudjuk: csak rásegíteni kell és lehet az olvasót az olvasásra, a többit a mű, az író maga elvégzi. (...) A könyv manapság (...) mintha valami más is akarna lenni, mint könyv. Néha csupán szórakozás. Olykor lelki bajokra orvosság: terápia. Szinte gyóntatószék és művelődési ház egyszerre (túl és innen azon, amit hagyományosan képvisel).” Ez ugyan nem tudományos meghatározás, de ihletett, inspiratív dicsérete az irodalomnak és segítség a művek befogadásához.

Kortársai közül Parancs Jánosról, Papp Árpádról, Deák Lászlóról, Kemsei Istvánról, a prózaíró Marafkó Lászlóról értekezik különös empátiával. A fiatalabakat vagy akik fölfedezettjeinek, követő társainak számíthatnak, egyenrangúságot bizonyító szeretettel szólítja meg. Mértékkel dicséri őket, dorgálva is útjukat egyengeti. Hallottam olyan kritikát a kötetéről, hogy a dialógus eszméje jegyében a párbeszéd másik felét, a megszólítottak leveleit is helyes lett volna közzé tenni. Azzal sem ért mindenki egyet, hogy a politikába avatkozást megfontolandó lehetőségnek tartja egy naiv fiatalember növéstervében.

Suhai az értelmiség feladatát körvonalazza, s ez aligha lehet más, mint a független gondolkodás és a hatalommal való konfrontáció. A nyitott, szabad, fiatalos gondolkodás és cselekvés pártján van. Szellemi magatartása a jól kérdező és ígéretes válaszokat sürgető értelmiségié, a „mamutbirodalmak” korában. Ebben összegezhető költészete és publicisztikája – szorosan összetartozó – korszerű üzenete.

(Napkút Kiadó, Budapest, 2011.)

Zsirai László

A megidézett emlékezés

Both Balázs: Látogatód jön

Húsz esztendő különbség életet, első irodalmi folyóiratbeli publikációt tekintve a javamra. Ez jut eszembe először a soproni *Both Balázs* második verseskötetét várakozással olvasva, miközben rigók hosszas szóváltása harsog az ablakom előtt. A *Látogatód jön* című verseskötet szerzője 1976-ban született Sopronban, s 1999 óta publikál országos irodalmi folyóiratokban verseket, műfordításokat. (A mostanit 2005-ben előzte meg az első, az *Árnyéktalan pillanat* című verseskötete.)

A kötetkezdő *Margritte-tárlat*, majd az azt követő, *Keresztapa reggelije* cikluscímek társművészeti vonzalomra utalnak. Nem idegen ez a magyar szépirodalomtól. Elegendő talán hirtelen Tandori Dezsőre és Kerék Imrere utalni, akik szintén sok szép festmény ihlette verssel gazdagították a kortárs lírai termést. Csakhogy *Both* verseiben a vásznon látottak előtérbe kerítik a történelem ballépéseinek megidézését. A „nem felejthetjük el az emberiség borzalmait” eszme jegyében fogant gondolatok sora rakja verseiben az emlékezés falának tégláit.

Rögtön az első versben a személyes sors útvesztője dereng fel az *Eltévedt zsoké* (1848)-ban: „légszomj gyötör az északi szél / meg-megújuló ostromától / rohamra szegezett dárdaerdő / égbe mered a tar platánsor / alkonyatkor a kásás fény / pillanatokra felragyog / a szemhatár csak pár versztányi / és sejtésem sincs hol vagyok”. És megidéződik Recsk meg a történelem vézskorszakainak sok-sok szenny-mocská, a lírai sorokat a politika sűrű szövedéke súlyosbítja, és többszörösen nem értjük: miért érdemel kis betűs névkezdetet az „isten” és „magyarország” a versben, amikor átkozott politikus diktátorok neve nagybetűvel emelkedik ki? *Csontváry Kosztká Tivadar: Öreg halász* (1902) című versét és kötete második ciklusát a következőképpen zárja: „beleőszült nem lehet egy halra / élethosszig várni / sorra lobognak a móló / modern gázlámpái”. Akárcsak *Margritte-tárlat*-ából, a *Keresztapa reggelije* ciklusból (a magyar festők képeinek verstablójából) szintén háborús, harci, szellemi-lelki megalázottságból, belső vívódásból gyökerező borzalmak sugallata érződik. Az egyén és közösség jellemét meghasonlottá tevő rombolás átka. Vajon miért azé, ami lesüllyeszt, s miért nem inkább azé, ami felemel?

A *Mártír* című ciklus darabjai maguk kísérik meg a feleletet az iménti kérdésre. Kiemelkedik a *Rabtemető* négysorosainak sűrített mondanivalója, mint a *földműves* címűé: „Szalonnát sütöttem a tarlón. / »Veszélyben tőle a nép, az állam.« / A vallatás után csak fogsorom / emléke maradt a számban.” Csupa mártíromságról számol be e ciklus, az időbeli távolság nemzedékének megközelítése által átértelmezett bölcsességgel szegett szellemi-gondolati mezőkön.

A recenzens személyes kitérője: édesapámnak – aki 1944-ben a rakamazi csendőrőrsön vette a hihetetlen távmondatot: „Holnap a nyilasok összeszedik a zsidókat. A csendőrség feladata a rend biztosítása” –, az akkori tokaji rabbi – akit még aznap este személyesen értesített erről, feltételezve, hogy éjszaka menekülhesse nek – határozottan kijelentette: „Mi nem futunk el a sorsunk elől, fiam.”

Más témában bár, ám ugyancsak a sorsba történt, de máig zaklatott beletörődésre utal *A pestises imája* című vers első szakasza: „*Fogadj Uram szolgálid / örök seregébe engem – / Földi sorsommal immár / terveid szerint beteltem.*” Valóban „aszályos évek” kései tanúi ezek az emberi lét veszélyeinek egy-egy szeletét felidézõ, emlékező versciklusok.

A *Harmincig* című, kötetzáró ciklus a napjainkban megélt örökséget hordozza. „*Kilenc óra negyvenhárom. / Édesanyja most veheti kézbe. / És csontjáig hatol a lét / fájdalom, gyönyörűsége*” – írja lánya születéséről egyik versében a költő dialektikus megfogalmazással.

Formai fegyelme nem következetes: a szabályos szótagszám nem az erőssége, a metrumot itt-ott önkényesen megtöri. Igaz, az utóbbit a mondanivaló belső ritmusának parancsa szerint. Egyetlen kivétel ez alól a *Szent Mihály dombján* háromhaikunyi, tökéletes formai rendje. Ám ebben a kötetben a mondanivaló „mi”-je a „hogyan”-ja fölé emelkedik, s témaválasztása szokatlan a mai fiatal szárnypróbálgatók seregében. Az olvasó többnyire megértéssel viseltetik a szenvedések versszembesítéseit észlelve, mégis meglepve kérdezheti: hol marad az élet naposabbik oldala, hol a bizalom a Megváltó erejében, hol az út, ami kivezet történelmünk és napjaink ellentmondásos igazságtalanságaiból, s hol a költészet ballanszírozó szerepe, vagyis az a megnyugtató napsütés, amely lelkileg képes ellensúlyozni a jóságra érettekben a rosszság övezetének hatásait?

Both Balázs kötetének érvénye nem több tehát a megidézett emlékezés főhajtásánál, de ebben a keserűen gyötrelmes témaválasztásban, ebben a részvételiellenes megoldalú világlátásban lehetne-e több ennél?

(*Magyar Napló, Budapest, 2010.*)

Zsirai László

Tapasztalattal táguló látómező

Szirmai Péter: Mániákus bibliofília

A fülszöveg keveset árul el a szerzőről. Mindössze annyit tudhatunk meg róla, hogy 1970-ben született Budapesten, s egyetlen regényét, a *Hunniában valami készül* címmel 2007-ben adta ki a Kráter Kiadó. Valamint arról is értesülhetünk, hogy hazai és határon túli lapok folyamatosan közlik novelláit, egyperces kisprózáit, miniesszéit „stb.”-jeit.

Mivel az utóbbi évtizedek folyóirat-irodalma hemzseg a „satöbbi” műfajába tartozó semmitmondó semmiktől, amelyeket többnyire a szakmában kevésbé ismert (vagy kizárólag ott ismert, de szélesebb olvasói körben ismeretlen, vagyis népszerűtlen) senkik írnak, érdeklődéssel kezdtem a *Mániákus bibliofília* című Szirmai-mű olvasásába. Aztán már az első mondatnál megijedtem, ami így szól: „A történetek, melyeket esténként magamnak mondok, olykor kifejezetten rémesek, óhatatlanul beszűrődnek újraálmódott nappalaimba, mint mérég a vérbe, ahol az idegen anyag alattomosan szétterül, megváltoztatja az eredeti formát, s ha vissza kell idéznem, már nem tudom, melyik változat volt az igazi, már nem tudom, megtörtént-e vagy sem.”

Persze, napjaink bizonytalanságát tükrözi mindez.

A következők szintén a bölcsesség kábulatai: könnyedén elbeszélve, mintha olykor nem tudnánk, hogy kimit, sci-fit, kommersz blöddlit olvasunk-e. Írja az író folyamatosan, ahogy felöltik benne. Hol hétköznapias nyersességgel, hol megfacsart művésziességgel sorolja a témát, hol pedig úgy, mintha valóban komolyan számító, érett novellista termését szemezgethetnénk. Következtesen bukkan fel témaként a könyv, végig a vékonyka kötetten, s így is van ez jól, hiszen a legfőbb értékhorozó lévén féltett kincsük – kell(ene) hogy legyen.

Ám az emberekben sok aljaság gyülemlett fel.

Ezeket sorolják a novellák akár lehetetlen jelképekig, mint például: önemésztő módon a saját végtagaikat eszik, vagy pedig az irodalmi bűncselekmények osztályán vizsgálódnak olyan nagyokosok, amilyenek lépten-nyomon akadtak a hazai társadalomban. A másoknál többet jobban tudók, a tévedhetetlen irányadók, akik Isten feletteseivé válnának, ha hagynánk.

„Neo-avantgárd gyerek” – szólítják meg a főhőst a szerkesztőségi fogadóórán valamelyik kávéházban. (Van ilyen!) Egyébként nem érdekli, amit ott mondanak neki. (Ilyen is van!) S nem akarunk beletörődni, hogy igaz, amit – két novellája címét idézve – sugall: „Új barbárok”, „A tetvek korszaka”. Aztán sorjázik minden

gond a szegénységtől a keselyű által biztatott gyilkos gyógyítóig. Abszurd helyzeteket kever, miközben felsejlik, hogy mit üzen, mit akar mondani a háttérből elősejlő rémséges gondolataival. Korosztálya sajátos tapasztalattal táguló látómezőjének negatív „élmény-térképét” vázolja fel, tömören, lényegét jelenítő mesék-beszámolók formájában. (Nem rabolja az időnket. Egy unalmas délután néhány órája alatt elolvasható az egész könyv.)

Az élet szürke, mint a kötet borítója.

Néhol bólogatunk, hogy igen, szürke az élet. Máshol meg tarkuló történetek közepette rázunk nemet vízszintesen ingó fejünkkel, mintha megfejtettük volna a rejtélyt. Bűnösen, rosszindulattal élni nem érdemes! Rávezetett, hát rájöttünk. Hiszen ez a könyv valójában a borzalmas történetek reciproka. Ami el lett rontva, s nem miáltalunk, azt itt kell hagyni – vonja le a végső következtetés tényszerű tanulságát. Szomorú generációs tévtan? Minek bíbelődjünk a megjavításával, a helyrehozatalával? Ugyanis „*Győr után már mindenütt a melankolikus síkság, aztán feltűnnek a szélalmok, a méteres gaz rendszeresen nyírott fűre vált, eltűnik a szemét*”... Persze, a világiárt olvasó tudja, hogy nem a szélalmok tűnnek fel Győr után, hanem a szélrózsa, és a rendszeresen nyírott fű szépsége-igazsága nem a fű érdeme, hanem a gondos emberé. (Nálunk nem nyírnak rendszeresen? Kizárólag rendszeresen nyírnak. Igaz, nem fűvet.) Itt csak az emberi gond domborodik ki, határainkon belül. Sokat tapasztalt írónknak is tanulnia kellene még, bár tanulságoktól sem mentes, ahogy és amit ír. Tudnia mégsem árt, hogy a gond és a gyanú nem felmerül, hanem felvetődik. A történetek pedig – fogalom lévén – nem melyek, hanem amik. Bár számít ott ilyen stilisztikai csekélység, ahonnan elvándorolnak az olvasók is?

Egy szemléletmóddal gazdagodhat, aki mégis marad, és olvas, a hiányok tudatában és életterében.

(*Hungarovox Kiadó, Budapest, 2011.*)

Sz. Tóth Gyula

A nagy körutazás

Fábián Janka: A német lány

„A nagy utazás” már foglalt, ez Semprun híres regénye, másról szól. (Sajnos, mára feledni látszik.) Fábián Janka újabb utazásra hív, ez is nagy utazás, de változatos útvonalon, amely szinte behálózza egész Európát. Tehát mondhatnánk, nagy európai körutazásban lesz részünk. Nézzük a térképet, kövessük a szereplőket. Indulás Ófaluból. Ebből a baranyai kis sváb faluból (ott, a hegybe simulva Mecseknádasdnál) származik el Borpataky Jóska Németországba, hogy onnét, már mint a német hadsereg tisztje Franciaországba utazzon. Ezt nem jószántából teszi, odavezenylik. A katonák egy része úgy tudja, dédelgetik a gondolatot, hogy Franciaország felszabadítása végett mennek oda. De Sepp Weinbach, immár német névén, lelke mélyén tudja, hogy ez a bevonulás erőszakos, ebben megerősíti a franciák ellenséges magatartása. Ez június 14-én történik, a francia nemzeti ünnep előtt, az idő is csodálatos, ám az utcák kihaltak... „Párizsban síri, baljós csend honolt”. A franciák nem felejtenek, élénken él emlékezetükben a sedani vereség, a *la Grande Guerre*, az első világháború pusztítása is néhány évtizede ért csak véget. A franciák mély gyűlölettel fogadták a német megszállást. A fojtott hangulatot emberi lélektani vonulatok árnyalják, mert hiszen Sepp imádja Franciaországot, jól beszéli a nyelvet (még Magyarországon tanulta), és reméli, lesz alkalma megismerni Párizs nevezetességeit. Nem cinikus magatartás ez, őszinte emberi attitűd a művészetek iránti szeretet és tisztelet. Talán kis naivság van benne, lehet, hiszen egy ifjú emberről van szó. A német mundérba bújtatott paradox állapotban hitelesen jelenik meg – Sepp személyiségében – a kultúra iránti jóindulat. Mint remény. Lelkesen mutatja be a várost, amikor erre főnöke megkéri. Újabb paradox helyzet: a német tisztnek valóban kíváncsiak voltak Párizsra, sorra látogatják a híres helyeket, megcsodálják a műemlékeket. (És a történelemből is tudjuk, a német hadsereg nem bombázta a fővárost.) Az ismeretszerző városnézéshez szükségük van „a magyarra” („der Ungar”), akit közvetlen parancsnoka, a fiatal katona minden igyekezete ellenére nem szívelt. Már a regény elején megteremtett sűrű atmoszférát izgalmassá teszik a történelmi, a személyes szálak, amelyet a francia, a párizsi helyszínek felidézése, bejárása – a háborús pillanatban talán furcsa módon – színessé, mi több, vonzóvá tesz az olvasó számára. Már-már felejteneink a háborút! De az csak most kezdődik.

Helyszínváltás: a festői Versailles-ban vagyunk. A valódi ok: a németek elszállásolása. Szűkül a tér, máris beljebb kerülünk, egy francia család házában szállá-

solják be magukat németjeink. Adva van az ismerkedés, újabb szereplők tűnnek föl, a történelem alakjai testközelben jelennek meg, kerülnek kapcsolatba – több a személyesség, több alap, alkalom adódik a konfliktusokra. Lesz belőle része szereplőinknek. Feltűnik a színen a „francia ellenállás”, a *Résistance*, Marcel Pitou személyében a fiatal francia nő, Cécile és aggódó apja. A bájos Cécile forrósitja a szerelmi szálat. Szép, igaz érzések alakulnak ki a fiatal francia lány és a magyar–német katona között. Szerelem? Nagy vonzódás, de tisztelet, a német egyenruha becsületes embert takar. A francia ellenálló már nem udvarias, durván magának követeli a lányt. Nem lesz ebből szerelmi dráma, a német tisztet a frontra vezénylik, meg sem áll Sztálingrádig. Ott megállították a német csapatokat. Vajon elvadul-e emberünk, Sepp a harctér viharában? Már százados, de viselkedésére jellemző jelenet, amikor Klaus közlegény édességet osztogat egy orosz fiúcskának. Rárivall: – „Eszébe ne jusson ez még egyszer. (...) Hiszen a fedelet visszük el a fejük föül.” Jól tudja, hogy a halált hozzák a népnek, amit „nem lehet cukorkával jóvátenni”. Jön is a büntetés: robbanás okozta sebesülés következtében Weinbach százados egyik lábát amputálni kell. A tragédia mélyül: nemzőképességét is elveszti. Vége. Mihez kezd a háború után?

A háborúnak vége, az élet megy tovább. Újabb helyszín: Bajorország, ahogy az író nevezi, így kedvesebb neki, nekünk is, mint a Nyugat-Németország. (Pedig az is volt egyszer...) A háborús sebesült hazatér München melletti birtokára, és befogad egy Budafokról kitelepített katolikus sváb családot; alkalmazkodni kell a geopolitikailag is átrendezett körülményekhez. Az élet hozza a maga természetes meglepetéseit: felbukkan Rose. Sepp örökbe fogadja az árva kislányt, a háború „gyümölcse”. Rejtélyes, bonyolult fordulatok veszik kezdetüket. Rose francia anyától való – vajon ki az? A szálak Versailles-ba vezetnek, felbukkan Cécile emléke, ő az anya. De ki az apa? Sepp nem lehet, kiderül, mikor hivatalosan kutatják a német katonák „elhagyott” gyerekeit. Békében zaklatottság, az élet velejárója annak, aki az igazságot keresi. Az érthetően vadóc Rose nem akar tudni szüleiről, nyugalmat talál új környezetében, Seppet apjaként szereti.

És ezután már Rose vonala kerül előtérbe, az ő sorsa alakulását követhetjük. Közben a mellékszálakon figyelhetjük ismerőseinket, és menet közben már-már elfelejtett alakok bukkannak föl, és új szereplőket is hoz elénk az élet. Az újjáépülő Európában válaszfalakat húznak. Sepp szeretné viszontlátni régi katonatársát – kis melegség a hidegháborúban. Klaust a visszavonulás Berlinig sodorta, a békekötés a város keleti részébe utalta. A hatvanas évek elején rossz idők jártak arrafelé, Sepp nagy nehézségek árán bejut Kelet-Berlinbe, de ki már nem. A történelem „furcsa fintora”: a volt német katonák, akik túléltek a háború borzalmait, németek által halnak meg hazai földön. Békeidőben!

Rose, nevelőapja motiválására is, Párizsba kerül. Több nyelven beszél, művelt,

kedves lány, szorgalmasan tanul, a „fények városában” zongoratudását akarja továbbfejleszteni. De Nyugat-Európa is felfordul, ha nem is emelkednek betonfalak, a művészi újítások mellett divatos ideológiai „új hullámok” verik szét a polgári családok konvencióit. Rose egy Párizs melletti kisváros konzervatóriumába kerül, ahol összebarátkozik Luluvel, a polgárlánnyal. Sokszor beruccannak a fővárosba, a „petite allemande” új ismeretségekre tesz szert, a csapongó szórakozás helyett igazán az idős családfővel való találkozás ad számára harmóniát. A mélyebb kapcsolatot felé a borosüvegek nyitják: a híres Saint-Martin borosüvegekre Németországban figyelt fel Rose, nevelőapja szőlőt művelt, borászkodott, szívesen használta a mives palackokat. Neuilly, az előkelő külváros fényűző villájában közel kerül Christophe Saint-Martinhez, az üveggyárhoz. Kiderül, hogy a „kapitalista is csak ember”, törekvő munkával építette fel a gyárat, s tette világhírűvé, a családi vizsályoknál inkább kedveli a tartalmas beszélgetéseket, szenvedélyes műgyűjtő, és szívesen hallgatja Rose zongorajátékát. És miként a család többi tagja, ő sem ad a konvenciókra: feleségül kéri a fiatal leányt. Rose tiszta szívvel igent mond, de a világi életet élő családtagok egy része csak örökségvadászatot, érdekházasságot lát a dologban.

Az író remekül szövi tovább a szálakat, a bonyolódó viszonyokat kézben tartja, az olvasó egyre nagyobb kíváncsisággal követi a fejleményeket. Nincs megállás, mindig van meglepetés: felbukkan Marcel Pitou, az ellenálló, a korszellemnek megfelelően a francia Kommunista Párt vezető aktivistája, vad természetéből és férfias vonzerejéből mit sem vesztett, Rose-t is durván megkívánja. A visszautasítás csak bőszíti, ocsmány fenyegetőzéssel utalást tesz a lány lehetséges anyjára. Tényleg, mi lett Cécile-lel? Neki nincs köze a lányhoz, Pitouhoz egy megromlott házasság és két fiúgyerek köti. Fábián Janka, az író tiszteli Rose érzéseit, nem hozza elé az anyát, egy titokzatos levéllel halvány utalást tesz, hogy valaki (Cécile?) távolból óvja őt. De a találkozót nem hozza létre, nem hozhatja létre – az más jelleget kölcsönözne a regénynek, szirupos valótlansággal nem kíván szolgálni az író. E sűrű párizsi színben az olvasó csak kapkodja a fejét: rejtetten bontakozó szerelem, sodró munka, társasági, társadalmi ütközések. Még a „másság” is megjelenik, az egyik Saint-Martin fiú, a kedves Antoine homoszexuális. De ezen mindenki napirendre tér, ha nyilvánossá is van téve. Hová fut ki a történet? A kései boldogságnak vége szakad: az újdonsült férj, az idős családapa, a gyáros meghal. Bírja-e a megpróbáltatásokat Rose? Kemény ember, átveszi a gyár vezetését, határozottsága, kedvessége, az idős szakemberekbe vetett bizalma bizalmat szül. Lehet újrakezdeni. De lehet-e újra keresni a magánéleti boldogságot? Rose, a tevékenységre koncentrálni, nem „filózik”, nem sajnálatja magát, nem menekül a bűbáratba. Új kapcsolata alakul egy régebbi ismerőssel, aki az olvasónak sem idegen, és már Budapesten vagyunk. Tanúi lehetünk a hatvanas évek magyar szocialista

kereskedelem nyugat felé nyitó akcióinak. Rose a nyugati fél, üzletet jött kötni. Az üzlet is sikerül, és új szín, töltet jelenik meg a magánéletben. Újabb lehetőségek, újabb fordulatok sejlének föl – a regénynek vége, az élet megy tovább.

Fábián Janka szinte átvezeti az olvasót a lapokról a valós, lehetséges életébe. Úgy érezzük, magunk is szereplői vagyunk a történetnek, ismerős figurák, ismerős epizódok vesznek körül bennünket. Kortárs író, mert a kortársairól társainak írja. Nagyon sok erénye van: drámai helyzetek teremtése, fokozása, a cselekményesség, várható lépések és váratlan fordulatok előhúzás. A tevékenységek számainak szerkesztettsége megrajzolható, folyamatrendszer áll össze. (Irodalom szakosok diákköri dolgozatának témája.) De ez a háttérvázlat, az alap, amelyen folyik a történet. Két fő szálon fut a történet, amelyhez több mellékszál csatlakozik be és indul ki. A kifejezőmódként leginkább a párbeszédet alkalmazza az író. Ez a mozgalmasság egyik motorja, de a beszédmódok alkalmasak a szereplők tevékenységükben való jellemzésére. Persze a másik szereplő megnyilvánulása is hozzáad ehhez, de ritkább, amikor az író hosszabb karakterleírásba kezdene – nem kíván befolyásolni, beszéljen és cselekedjen a szereplő, és ez alapján ítéljen az olvasó. A helyszínek, magatartások, tájak, dolgok leírásával is óvatosan bánik. Úgy tűnik, a kedvelt helyeket, a kedvenc szereplőket részletesebben mutatja be. Semmi kétség, a Franciaországhoz fűződő vonzódás nyilvánvaló, Elzásztól Bretagne-ig húzódik a térnek a képe, sok apró, az országra jellemző tárgy, cselekvés felvillantásával. Ám ilyenkor a „tipikusan francia ház” vagy a „tipikusan francia orr” megjelölést is elegendőnek tartja. Az is biztos, hogy a francia ellenállási mozgalmat sem akarja a gátlástalan, bőszipitoura redukálni, itt nem az ellenállás bemutatása volt a cél, a cselekményhez a Pitou-figura kellett. (Mint az ellenállás „tipikus figurája” – nyilván, Pitou csak egy volt a sok közül.) Ám a szép bajor vidék gazdálkodói családi hangulatot árasztanak. A helyszínek megadása, az időpontok bejelölése, a cselekvéshez szükséges környezet leírása biztosítja: az olvasó világosan érti, miről van szó. Fábián Janka nagyon izgalmassá tudja tenni a történetet, rejtélyes dolgok bukkannak elő, váratlanul, hirtelen, s maradnak a háttérhomályában, a későbbi rá gondolás felvillantható lehetőségével. Sodró, sűrű, élvezetes regény, hiteles alakokkal, romantikus és realista stílusjegyekkel – nem véletlen, hogy Balzac, Victor Hugo regényei is eszünkbe jutnak olvasás közben. Mindezekből következik a képesség: filmszerűen peregnek az események előttünk. A történet, az ábrázolásmód kortárs filmet kíván.

Feltétlenül szólni kell a történelmi háttérről. Amely tulajdonképpen nem is háttér, hanem a regény egyik főszereplője, az „objektív” eseményalap, melyen a „szubjektív” események, a (magán)életek futnak – a kettő összefonódik, össze van szöve. Ezen a vonalon újabb elemzések adódnak: a XX. századi európai háborúk, a francia ellenállás, a hidegháború, a kétpólusú Európa, szóval „Szegény Európa”, ahogy Alain Badiou *A század* című könyvének ismertetését vezette be e sorok írója. S

így: Európa felszabadítása, ez is lehetne a regény címe. Ugyanis a német lány, aki eredetileg francia, de magyar is, tulajdonképpen európai. 1940-ben a németek is azt gondolták, azért mennek Franciaországba, hogy felszabadítsák. Aztán Sztálingrádnál már leigázásról volt szó. A szovjet csapatok is azért nyomultak Magyarországon át Berlinig, hogy felszabadítsák Európát. Ugyanezzel a szándékkal szálltak partra a szövetségesek Normandiában, felszabadítani Franciaországot. A győztesek Berlinben találkoztak: felszabadult Európa. A filmhíradókból tudjuk, az emberek táncoltak, csókolóztak, boldogok voltak, felszabadultak. De mi ment végbe az egyes ember lelkében, hogy alakult az egyes ember sorsa? Maradtak-e nyomai a háborúnak, és hogyan lehet velük élni? Felszabadultan. Felszabadultan csak akkor, ha az ember „felszabadítja” önmagát. Itt nagyon helyén valónak érezzük André Gide gondolatait, amikor az egyes fontos életérzést, életállapotot nem külön kezeli, hanem a „boldogság-szabadság-feladat” egységében tárgyalja.

Fábián Janka szerint a történelem adja magát, benne van a sorsunk. Itt felvetődik a kényszer, az önmegadás, az önfeladás, a siker. Ki-ki hogyan tud élni vele? Ki-ki mit választ? Ki mit választhat? Alapvető életfilozófiai gondolatok felfejtésére van lehetőségünk. Lulu, a gazdag polgárlány lázad a konvenciók ellen, szeretne kitörni onnét, hogy miért, tán maga sem tudja. A kitörés módja nála az ideológiai heveskedés, tulajdonképpen a szexelést is megideologizálja, s ez hajtja a vérmes Pitou ágyába. Míg mások gyakoroltak a zongorán. De azért nekik is, más korabeli ifjú hölgyeknek, így Rose-nak is jutott a szexből. Miként a regény jó néhány más szereplője, ő sem adta meg magát a sorsnak, s nem hívta ki maga ellen a sorsot. Tették a dolgukat, szépre, boldogságra vágyva. A közvetlen világra érzékenyen azt keresték, ami összeköt: a gazdálkodás, az alkotás, a műveltség, a barokk zene, tehát az élet józanságra, finomra hangolva. Hogy Lisztet, Debussyt lehessen játszani, hogy szóljon a mű a hangszeren, hogy érintse meg a lelket. De csak az érzi meg a zenét, akinek lelke van.

A történelem viharában keveredő sokféle náció viszonyaiban ki akkor a regény főhőse? Cécile, Rose, Sepp...? A regénynek alakjai vannak, fő- és mellékszereplők, a regényben nincs főhős. Az érzékletesen ábrázolt európai *életnek* vannak hősei. Szükség van hősökre, hát véget ért a háború. A regény története 1968-ig „tart”. 1968-ban máig ható, felkavaró változásokhoz vezető megmozdulások indultak, éppen Franciaországban is. Mindennek már mi, az olvasók vagyunk a szereplői, legyünk Európa bármely részén is. Hogyan legyünk hősök? Hát, ahogy Fábián Janka ajánlja új regényében. Balczó András is valami hasonlót mond: „Az embernek nem a sikerre van szüksége, hanem a békességre.” És akkor még boldogulni is tud.

(Hungarovox Kiadó, 2010)

Tönköl József

Dombos út

Kerék Imre régi és új versei, műfordításai

„Májusi fűben zöld fa- Krisztus feküdt, / szekercével hasogatott oldalába/ hangyák hordták fehér tojásukat” – olvasható a harmincöt hámosoros közül az egyikben (Fa- Krisztus, májusi fűben). Kerék Imre (Háromfa, 1942) új kötete (*Dombos út*) a Hazánk Kiadó Kft. gondozásában jelent meg. A József Attila-díjas költő a nemzet szolgálatában, egyértelmű, könnyen érthető versekből állította össze a munkát, elégítette ki az olvasói igényt, bizonyította újfent a szép és a kép fontosságát. Méltatói általánosan egyetértenek abban, hogy Kerék Imre fölfogásában a költészet gyűjtőfogalom: vívódás és derű, messi korok tanult élménye, nosztalgia és tapasztalat, szerelmes sóvárgás és beteljesedés. A költők népes táborában külön szint jelent ez a líra.

A kötet cím Egryt idézi, egyik képére szólnak a sorok, és a kérdés mindannyiunké: Ez az út hova fut? A dombtetőn túl is merre? Az új versek sem módosítják a különös és erős tehetségű, frissen és tisztán látó szerző lírai világáról kialakult képzetet. Közlésformája egyetemes, korokon, határokon túl is érvényes, mindenütt és mindenhol felfogható üzeneteket tartalmaz. Rokonszenv fogadhatja az összeállítást, amelybe belekerültek új versek (2000–2007), régi füzetekből való szövegek (1958–1977) és Shakespeare-sonettek fordításai.

Kollázzsal (*István király intelmei fiához*) kezdődik az új versek ciklusa, aligha véletlenül, Kerék Imre nyitott mindenre, ódában szól győri költőbarátaihoz, Weöres-improvizációkat ad, négy Krúdy-etűdöt, Áprily-miniatűröket, Babits-változatokat, hámosorosokat, idézi Bartókot, Balassit, Szervátiusz Jenőt, emlegeti Vasy Gézát, Nagy Gáspárt, Cseh Károlyt, Szepesi Attilát, Buda Ferencet, festményeket érzékeltet, közöl három disznó limericket.

„szekerek vonulnak az őszben/ küllőket-rohasztó esőben” – kezdődik az összeállítás (régii füzetekből való szövegek) évszakokkal, emberekkel (az emberi értékeket képviseli, a szépséget, a szeretetet, a rendet szomjazza), szétőredezett gyerekkorral, pillanatokkal, gondolatban gazdag szövegekkel. Érdemes idézni a *Karácsonyi ének* utolsó két versszakát: „Világíts, reményünk hadd fényesedjen! / A síkon föl, a dombogig/ feléd igyekszünk pásztorok, parasztok./ Énekből, bortól arcunk kivirít.// Világíts, tüzed nélkül a világ/ idéetlen, kusza dolgok halmaza./ Ragyogtasd föl benne a rendet,/ s mutasd az utat, mely elvisz haza!”

A világot fordította Kerék Imrét a műfordítás felé, sok művet ültetett át magyarra, most ide Shakespeare-sonettek kerültek: huszonkettő. Az ismert nála így kez-

dődik: „Ami testnek a kenyér, nekem az vagy,/ S mi a kiszikkadt földnek az eső,/ Fösvényként élek, kinek nyugtot nem hagy/ Gond és szorongás, noha kincse nő;”

Egészében véve izgalmas és elgondolkoztató olvasmány a verskötet. Elgondolkoztat királyi intelmeken, villódzó röptű fecskelányokon, a megtartó szerelmen, messzehagyott falukon, hazán. Kerék Imre költői világképében fontos helye van a játékoságnak és a szerelemnek is. Dombos az út. Megy a költő a tetőre, megy a gondok világának sűrűsödő homályában, de nem veszti el otthonosságát, biztonságát. A két fa, a két lobogó gyertyaszál mögött egy kisfiú rajongó tekintete. És mintha az a fiú tudná: a szeretet hiányát az ember sohasem pótolhatja, ám a szeretet minden mást pótol.

(Hazánk Kiadó, Sopron, 2009)

Ködöböcz Gábor

„lélek tárd ki már ablakunk”

Fazekas József: Parádék napnyugta hamujában

A kortárs irodalomban tucatszámra születnek olyan lírai, drámai és epikai ipartermékek, amelyeket könnyebb megírni, mint elolvasni és megérteni. Az irodalmat közösségi rítusként és kulturális kötőerőként fölfogó Fazekas Józseffel ez nemigen fordulhat elő, hiszen művei tanúsága szerint ő jól megértette és magáévá tette azt a hitvallást, ami Nagy Gáspár *Zbigniewv Herbert emlékére* című versében fogalmazódik meg: „A tehetség semmi, elrontható, elpazarolható. Ami az egész életben számít, az a jellem.” Valóban, mert a jellem mondja meg, hogy mit szolgálak a tehetséggel, mihez adom a nevem és mihez nem. Ilyen aspektusból nézve a járdánházi költő versvilága akár unikálisnak is mondható, hiszen a verseiben megjelenő esztétikai magatartás Önála – minő ritkaság ez manapság – a magatartás esztétikáját is jelenti. Másképpen közelítve: Fazekas József közösségi-nemzeti horizontban szemlélődő költészete azért lehet sokak számára értékes és példaszerű, mert az ő verseiben a formanívó is a létezési nívónak rendelődik alá, ilyenformán az írástechnika is a minőségeszményt szolgálja. Olyannyira, hogy a lírai alany bizvást magáénak vallhatja az európai kultúra egyik Immanuel Kant által elhíresült kulcsmondatát: „Lelkemet két dolog tölti el megújuló csodálattal és áhítattal: a csillagos ég fölöttem és az erkölcsi törvény bennem.”

Az Edelényben született, ám Ózdhoz is szoros szálakkal kötődő Fazekas József egyik legrokonszenvesebb vonása, hogy sohasem akar másnak, többnek és különbnek mutatkozni annál, mint ami valójában. Ez azt jelenti, hogy költőként mindig a már meghódított minőség többletével szokott a következő lépcsőfokra hágni. Ez a saját növéstervére figyelő, tudatos és szerves építkezés az olvasó számára azért is imponáló, mert Fazekas József hatvanas évekbeli pályakezdésétől fogva mind a mai napig törekszik arra, hogy pontosan olvassa önmagát. Jól tudván azt, hogy a világmegértéshez az önmegértésen át, a külső harmóniához pedig a belső harmónián keresztül vezet az út. Idevágó versei közül jól és transzparens módon példázza ezt az *Ima*, a *Megrögzött konok* és a *Mint kőre kő*. Az utóbbi opus néhány szöveghelyét idézem: „Mint kőre kő/ egymásba égve/ tekint a századokra/ egy római romkertre/ vagyok a végtelen/ egyetlen cseppje/ szívemben zeng/ az idő// hangok szólnak/ mindenünnen/ és muzsikájuk/ arcokat/ idéz szüntelen/ megtudom titkát/ minden múltnak/ s mit mulasztottam/ elkárhoztat// fogd erősen/ tetteid gyeplőjét/ mert nem igaz/ az idő mindent megszépít/ ne küldd el magadtól/ a drága esélyt/ szeresd őt/ hadd szórja rád/ a cédrus-éltű reményt.”

A közelmúltban három verskötettel (*Válasz, Tőkesúly, Parádék napnyugta hamujában*) előrukkoló Fazekas József költészetének fontos jellemzője, hogy a viszonylag

sokféle élmény- és érzékenységformára nyitott lírai alany folyamatos párbeszédet folytat a magyar irodalmi kánonnal és a legtágabban értett kulturális emlékezettel, illetve nyelvi hagyománnyal. Anélkül, hogy a vélt és valós hasonlóságokat, poétikai, világképi párhuzamosságokat, motivikus, tematikai egyezéseket túlhangsúlyoznánk, a különféle hatásokat és ösztönzéseket parttalanná tennénk, inkább csak utalok arra, hogy Fazekas József költészete hol direktebb, hol rejtettebb érintkezéseket mutat Váci Mihály, Ratkó József és Serfőző Simon írástudói felelőssége, állandó készenlétre és folytonos szolgálatra épülő versvilágával. Az irodalmat, azon belül a költészetet etikai fenoménként tételező, az erkölcs és az esztétikum összetartozását valló felfogás mindegyik szerzőre jellemző. Ráadásul a lírai részvétől motivált felelősségvállalás is közös, ami a mindenkori esettekért, becsapottakért és kisemmizettekért való kiállásban nyilvánul meg. Ez az illúziótlan és bátor szókimondásra épülő magatartás az örök vesztesekkel, az állandó kárvallottakkal, az aluló Magyarország reménytelen mély szegénységben tengődő „ígézet-kosztosai”-val való sorsvállalást és sorsközösséget jelenti.

A dolgokhoz, jelenségekhez, emberekhez közel hajoló Fazekas József mostani kötetének emlékezetes szépségű verseiben (*Ünnep, Karthago, Kárhozat-tél*) a hangtompító fájdalommal stilizált költőiség finoman hangolt, árnyalatos versbeszédben ölt testet. Az említett műveket a pontos valóságismeretről, erős szociális érzékről és evangéliumi lelkületről árulkodó magatartás avatja fokozottan hitelessé. A genius loci, a hely szelleme kapcsán jegyzem meg, hogy Fazekas József derűre, harmóniára, életörömökre és életszépségekre fogékony bukolikája természetközeli látásmódjával, szerelemittas áhítatával, egészséges érzékiségével és férfias hangvételével az Ózdon született és Egerben érettségizett Utassy József költészetével is számos érintkezést mutat.

A *Parádék napnyugta hamujában* című kötet egyik tartópillérszerű darabja a *Karthago* című vers, amely látéleltként, lírai szociográfiaként, közérzet-analízisként egyaránt telitalálatos alkotás. A félelmetes akusztikával szóló, fájdalomteli részvéttel hangszerelt versben a hajdanán élhető erős bástyának tűnő, nemegyszer pozitív példaként emlegetett Ózd tér és idő keresztjére feszített városként, sorsára hagyott gondfészekként jelenik meg. Az önbeteljesítő értékjelképként és sorspárhuzamként használt Karthago metafora nemcsak a jelen, de a jövő vonatkozásában is roppant nyugtalanító, hiszen „a széljárás változatlan”, és nemhogy megváltak, de még megtartók se igen mutatkoznak. Miközben „toronylik a gond” és a salaktengerrel együtt nő a segélyben tengődők hada, a szebb napokat látott város egyre csak pusztul, s egyetlen fogódzó a reményen túli remény. Vagy ahogy a szürkületbe takart, rezignált verszárlat mondja: „ma már csak emlék/ keserédes szó a kohó/ ki tudja hogyan/ tovább Karthago!”

A *Kárhozat-tél* – mint az előző vers ikerdarabja – a régiós élményekből táplálkozó, de a lokalitáson túlmutató, általánosabb érvénnyel szól a 90-es évek és a 2000 utáni időszak jobb híján privatizációnak nevezett szabadrablásáról, a közvagyon elsíbolásáról és az ország tönkretételéről. S mindezek törvényszerű velejárójaként a kisemmi-

zettség- és reménytelenségérzés veszedelmes vírusáról, a fénytelenység és daltalanság léleksorvasztó hatalmáról. A kiábrándulás és megfáradás dermesztő viszonyai között, a *Kárhozat-tél* sátáni közegében tenyésző általános mosolytalanság és éneknélküliség a Múzsákat és azok művelőit is kikezdi. A lírai alany a létrontás és létabszurditás erőivel szemben a kétségbeesés méltóságával, illúziótlan hittel, az archaikus létörvények tisztaság- és életigenlésével fordul az elemekhez, a természethez, az univerzum emberérdekű erőihez: „csönd üli meg fáradt lelkünk/ mire szántak azzá lettünk/ tanúim ti vagytok hegyek/ söpörjétek föl az eget/ így lesz napunk tiszta égen/ kárhozat-tél engedj élnem.”

Az *Ünnep* című vers – mint a költő emblematikus darabja – a létről való tudás beavatásszerű költeménye, egyszersmind az alulso Magyarország elesettjeiért, a megálázottak és megszorítottak millióiért született nagyhatású vád- és védirat. A címbe li értékjelképhez forduló szerző beszédmódját az affimatív vallomásosság, az értékörző altruizmus és az egyetemes lírai részvét határozza meg. Az életértékek, életszépségek és életörömök foglalatként megjelenő szakrális tartalmú „ünnep”, – amely eredendő természete szerint a „minden”; „ég”; „föld”; „Isten-áldás”; „országgláz” – paradox módon fenyegetett, s az új módi szerint szinte teljesen kifordult önmagából. A lírai alany mélyeséges megrendültségéből és heveny hiányérzetből születő, az ünnep méltóságáért s végső soron a létteljességért perlekedő versbeszéde – miközben sokak valóságélményét artikulálja – a liturgia költészetét a költészet liturgiájává avatja. „Ünnep (...) ne szürkülj a parádék/ napnyugta-hamujába/ mutasd föl magad/ hadd lássuk/ szent arcodat/ mi/ a vesztesek/ a folyvást becsapottak/ az ígélet-kosztosok/ ünnep/ ünnepelj velünk/ itt a mélyben/ röpiúsd föl szívünk/ zengés magasába/ csak mi élünk örökké.”

Miként az iménti versek is bizonyítják, Fazekas József legeszményibb vágy- és célképzeteit, s egész értékvilágát a tisztaság, a tisztesség, a tartás, valamint a hit, a hűség, a helyállás minőségei határozzák meg. Költői pályáját a szépség, a jóság, az igazság szentháromsága, illetve az otthon- és harmóniateremtés szándéka hasonlóképpen jellemzi. Fontos törekvése, hogy a káosz helyén rendet, a homály helyén világosságot teremtsen. Eközben pedig – amint az alma mater Sárospatakhöz kötődő ars poetikus versei is mutatják – soha nem téveszti szem elől az emberi lét legfontosabb értelmét és legszebb feladatát: a természettel, embertársainkkal, Istennel és önmagunkkal megvalósított szeretetteljes harmónia révén belakni és éltető fénnel beragyogni a nekünk adatott világ emberileg lehetséges teljességét.

Fazekas József *Parádék napnyugta hamujában* című, súlyosságában szerény és szerénységben súlyos verseskönyvét jó szívvel ajánlom mindazon olvasók figyelmébe, akik változatlanul hisznek a szerves és tudatos építkezés fontosságában, illetve a szakralitáson alapuló, hiteles emberi szó megtartó erejében.

(*Felsőmagyarország Kiadó, Miskolc, 2011*)

Oláh András

„Hívtál magadhoz...”

Széljegyzetek Farkas Gábor Törzsét tartó ág című verseskötetéhez

Egységes, erős és érett első kötettel lépett a nyilvánosság elé *Farkas Gábor* debreceni költő. Debreceni, írom, bár a szárnybontogatás még szülővárosához, Miskolchoz kötődik, ahol gimnazistaként részt vett az Új Bekezdés nevű szerveződés műhelymunkáiban, és első publikációi is a Vass Tiborral, K. Kabai Lóránttal fémjelzett, fiatal szerzőkből verbuválódott miskolci csoport által kiadott antológiákban jelentek meg. Az igazi kibontakozást, az országos megméretést és ismertséget azonban a debreceni egyetemi évek hozták meg számára. 2001 óta van jelen az irodalmi palettán. Hazai folyóiratok mellett gyakran találkozhatunk a nevével erdélyi és felvidéki kiadású lapokban is. A versek mellett tanulmányokat, recenziókat is ír. Figyelme újabban a kortárs erdélyi és csángó irodalom felé fordult.

Első önálló verseskötetvére közel egy évtizedet kellett várni, de az idő mindenképpen előnyére vált a kötetnek, hiszen így mentesült mindazon csapdától, botladozó lépésektől, amely az első kötetek sajátja szokott lenni. Bőségebb termésből válogathatott, javíthatott, szelektálhatott, és végül egy kiérlelt kötettel – ahogy Ködöböcz Gábor irodalomtörténész fogalmazott a könyv előszavában: „teljes vértezetben” – léphetett a nyilvánosság elé.

Munkáit olvasva megállapíthatjuk: *Farkas* költészete abba a vonulatba tartozik, amit „közösségi elkötelezettségű” líraként szoktak aposztrofálni. Az Illyés, Nagy László, Csoóri és Kányádi által kitaposott ösvény ma talán nem „divatos”, de *Farkas Gábor* nem divathullámokat akar meglovagolni, hanem a nagy elődök nyomán haladva értéket közvetít. Az említett szerzőkön túl a legnagyobb hatást talán *Pilinszky* gyakorolta rá. Kevés szavú, póztalan költészet az övé. Szikár, dísztelen, ugyanakkor frappáns és gondolkodásra késztető sorok kerülnek ki a keze alól.

Versei *evangéliumi ihletettségű*, moralizáló írások, vallásfilozófiai irányból közelítik a hétköznapi világát, gyakoriak a bibliai utalások. A kötet első két ciklusa (*Credo*, *A szavak ösvényén*) egyrészt annak a belső vívódásnak és bizonytalanságnak ad hangot, ami minden emberben benne feszül, amíg meg nem érti, el nem fogadja a Teremtő szándékát: „a gyermek / kételye /.../ nagyra nőtt” – írja *Ars* című versében. „Hívtál magadhoz / és én nem mentem / kezed nyújtottad / és én nem mentem // két karodból kihullajtott / korhadt fatörzs lettem” – állapítja meg keserűen más helyütt (*Amivé*). Ugyanakkor megfogalmazza a Teremtő által ránk osztott szerepben önmagát meglelő (és Istenhez és a krisztusi szeretet-tanhoz

utat találó) ember örömét is: „*kivirágzom általad*” – vallja Bűnbánat című költeményének záró sorában. Szó sincs azonban valamiféle fennkölt vallásos áhítatról. Inkább az elfogadás szándékáról. Az út persze nem egyszerű: „*Új Káinok ölnek / kérlelhetetlenül*” (Krisztus megfeszül), s a ránk osztott szerep sem mindig világos – gyakran maradunk „*magukra hagyott szögek a kereszten*” (Harmadnapon) – de a szavak ösvénye elvezet odáig, hogy felismerje a lehetőséget, a feladatot.

Az ember olykor szeret sérülékenynek, kiszolgáltatottnak látszani és a sorssal takarózni. De „*a vihart állni kell / kérlelhetetlenül*” (Krisztus megfeszül). Teljes hittel kapaszkodik a szavakba. Ahogy „*irányok / nélkül mozdulat / sincs*” (Tört mondat), úgy szavak nélkül nincs élet, nincs értelem, nincsenek kérdések, nincsenek válaszok. Ezért is merül fel a Nagy László-i sugalmazású kérdés: „*az idő is / elhagyott / ... / ki viszi majd / át amit a / szóban hordozok*” (Egyedül). Végül minden szó Istenhez vezet, „*mert minden mondat / téged hív tőled kérdez / s benned válasz lesz*” (Félig).

A következő ciklusokban (Szétszórt alom, Agónia, Emlékezet) fontos szerep jut a kötetben a nemzeti sorskérdéseknek, a nemzettudatnak, a hazának. Nem valamiféle magyarkodás vezeti Farkas tollát, sokkal inkább a józan felismerés: az összetartozás tudatának helyes értelmezése, az együvé tartozás vágya, hiszen „*egy földből vagyunk mi / s a törzsnek ágai / a törzset tartani / egymásba karolnak*” (Egyek vagyunk). Fontos ezt kiemelni, hiszen hazánkban évtizedek óta árokásás zajlik, székértáborokra bomlik a nemzet – nemcsak a politikában, az irodalomban is: „*a védők élnek / a zsoldosok kilovagló is élnek / a költők is élnek / élnek és írnak / de Petőfit nem idéz / Illyést sem idéz / a székértábor üszke*” – jajdulnak fájdalmasan a Kányádi Sándornak ajánlott vers kezdő sorai (Megírja ha megírja más).

És persze ott vannak a régi sebek, a történelmi múlt kibeszéletlen, a gyógyíthatatlanul sajtó, elmérgesedett, akuttá váló betegségei. „*Hegyeinktől el- / búcsúzni nem volt idő*” – panaszolja a költő (Dombok, hegyek, halmok). Mert Trianon fájdalmas emléke még ma is kísért. Egy szikár haiku 3 sora fogalmazza meg talán legtalálóbban a trianoni szétszóratás okozta sokkot: „*bölcső – sír – otthon // szülőföld de nem haza // kilencven éve*” (Határok). Más helyütt pedig így fogalmaz: „*migrénre hivatkozol / pedig otthonod fáj // kiszámoltak téged is*” (Otthon).

Az Emlékezet ciklus darabjait azért szükséges külön is megemlíteni, mert itt olvashatók azok a versek, amelyek egyúttal a vállalt író- és költőelődök (Kányádi, Pilinszky, Nemes Nagy Ágnes, Sütő András stb.), illetve az egyik legeredetibb festőművész (Csontváry) előtti tisztelgések. A tónus itt is sötét: „*Ablakunkból sötét házakra látni*” – írja Farkas a Pilinszkynek dedikált „Nem elég” című versében. És ahol „*a halálnak nincs tekintélye*” (Világítunk), ott „*mint élő boltív / a türelem homlokán / a vásznon rátámaszkodik / a halálát festő gyilkos ecset / és színeket izzad a csend*” (Csontváry).

Ezt a komorságot oldja valamelyest az utolsó ciklus (*Stációk*) néhány verse. Az élet szüntelen próba, szüntelen változás, mozgás, utazás. Ennek az utazásnak az állomásai hol reményteljesek – hol reményt pusztítók. És vannak persze zsákutcák is. De „*aki nem indul el / el sem tévedhet.*” – jegyzi meg derűsen a szerző (*Hit*). Csak le kell dojni a bilincseket, s az önnön béklyóitól megszabaduló ember már bátran jelenti ki: „*a gyilkosé a félelem*” (*Stációk*).

Odafigyelésre készítő mű Farkas Gábor első könyve. Lírájának nyelvi ereje, formakultúrája máris a legjobbak közé emeli. Rokonszenvesen egyszerű, póztalan költőt ismerhetünk meg benne. Az előszót jegyző Kődöböcz Gáborral együtt kijelenthetjük: „*versei evangélium és esztétikum találkozásának izgalmasan újszerű olvasatát adják*”. S bár nem számíthat könnyű olvasmányra, aki a kezébe veszi a kötetet – bátran ajánlom mindazok számára, akik még hisznek „*a szó megtartó erejében*”.

(*Hungarovox Kiadó, Budapest, 2011.*)